

KÖNYVTÁROS

1976

3

Az olvasótábor hullámlásának okai

A fővárosi gyermekkönyvtárak tapasztalatai

A gyermekkönyvtárak olvasószolgálati munkájának egyik fontos és sok energiát követelő feladata a folyamatos olvasószervezés, illetve a már beiratkozott olvasók megtartása, rendszeres olvasóvá nevelése. Könyvtárainknak ezt a tevékenységét időnként elemezzük, hogy lássuk, mik a további feladatok. A Szabó Ervin Könyvtár gyermekkönyvtáraiban legutóbb 1975-ben vizsgáltuk meg az olvasólétszám és az elmaradás, lemorzsolódás összefüggéseit, az elmúlt év őszén pedig szakmai vita keretében beszéltek meg a tennivalókat a hálózat valamennyi gyermekkönyvtárosával. A korábbi években végzett felmérések alapján így lehetőségünk adódott az összehasonlításra, és megfigyelhettünk néhány tendenciát.

Eroteljes fejlődés

A gyermekolvasók számában mutatkozó hullámlások okait kutatva 1958-ban egyebek között megvizsgáltuk az állomány és az olvasólétszám összefüggését, az állomány minőségét, a könyvtár helyzetét, a testvérkönyvtárakkal való kapcsolatot és a látogatások szünetelésének okait. (Bikácsi Lászlóné: *Gyermekkönyvtáraink néhány problémája* = A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve 1958—1959. 1961, FSZEK, 165—175. l.) Ez a felmérés rámutatott a gyermekkönyvtári munka súlyos gondjaira, melyeknek megoldása elsődrendű feladatává vált valamennyi, a gyermekek olvasóvá nevelését szíven viselő könyvtárosnak.

A gyermekolvasók arányáról és a könyvtárhasználat szüneteléséről 1969-ben rendezett szakmai vitán már eredményekről számolhattunk be, bár maradt még bőven megoldásra váró feladat. Ha összevetjük e korábbi vizsgálatok főbb mutatóit az 1975-ös felmérés adataival, igen szép fejlődést tapasztalhatunk: 1958-ban hálózatunkban 27, gyermekek részére köleszónzó könyvtár működött, 1969-ben 47, 1975-ben pedig 62 (a bibliobusz 11 megállóját nem számítva). A gyermekolvasóknak a felnőttolvasókhöz viszonyított aránya 25,2, 28,1 és 28,2 százalék; sokat fejlődött az állomány is: a felnőttek részére rendelkezésre álló állománynak 15,1, 26,3, 28,4 százaléka volt a három időpontban. A 14 éven aluli lakosokra személyenként jutó kötettség 1958-ban 0,7, 1969-ben 2,8 és 1975-ben 4,1 volt.

Ismeretes, hogy a gyermekkönyvtárak száma, telepítésük sűrűsége, az állomány nagysága befolyásolja az olvasólétszám alakulását. Míg 1958-ban a 6—14 éves korú lakosságnak csak 16 százaléka volt a gyermekkönyvtárak olvasója, addig 1969-ben már 30,9, 1975-ben pedig 33,5 százalékra nőtt arányuk.

Az említett néhány adat is bizonyítja, hogy a gyermekolvasók számának és arányának növekedését milyen nagy mértékben befolyásolja a gyermekkönyvtári szolgáltatások bővítése. A további olvasószervezés és a már beiratkozott olvasók megtartása érdekében mindinkább törekedni kell a munka minőségének javítására. A demográfiai hullámlás figyelembevételével fontos a folyamatos és tervszerű állományalakítás, és nagy gondot kell fordítani az olvasószolgálati munkában az egyéni és a csoportos foglalkozásokra. Lényeges az iskolákhoz fűződő kapcsolat megszervezése és elmélyítése, a közös feladatok összehangolása. Az iskolai korosztályok alakulása befolyásolja a könyvtár olvasóinak összetételét is. Az 1969-es és az 1975-ös adatokat összehasonlítva a budapesti általános iskolákban 14,5 százalékkal nőtt az alsó tagozatos tanulók aránya, illetve 14,5 százalékkal csökkent a felső tagozatosoké. A hálózat könyvtáraiban pedig 7 százalékkal nőtt a 6—10 éves és 16,6 százalékkal csökkent a 11—14 éves olvasók aránya. Ezek a számok bizonyítják, hogy bár a korcsoportok számszerű növekedését, illetve csökkenését nem követi az olvasói arányok ugyanolyan mértékű változása, a tendenciák mégis figyelemreméltóak. Az első és második osztályosok közül még kevés könyvtári olvasóra számíthatunk. Beiratkozásukra harmadik, negyedik osztályos korukban kerül sor. Erre fel kell készülnie a könyvtárnak. (Ezt bizonyítják az azóta eltelt két évben megsokasodó osztálylátogatások és beiratkozások is.) A már beiratkozottak és a 11—14 évesek rendszeres olvasóvá nevelése, megtartása viszont állandó és színvonalas munkát igényel.

Mire figyelmeztetnek a szünetelések?

Ezt a tevékenységet segíti a szünetelések és az elmaradások okainak vizsgálata is. Az 1975—76-os vizsgálatot két korábbi felméréssel vetettük össze. 1958-ban kérdőíves módszerrel 256 gyermekre kiterjedő közvéleménykutatást végeztünk a gyermekkönyvtárakban. A közvéleménykutatás nem esett az iskolai szünet idejére: egyszeri kér-

désfeltevéssel tudakolta, milyen okok miatt s a gyerekek. Az okok (rangsorolva): késedelmi szülő nem adta oda az újrairatkozáskor a szem sa; elköltözött; beteg; iskolai könyvtárba jár; nem szeret olvasni, stb.

1968-ban tizenöt könyvtárban négy hónapig tartó megfigyeléssel 1779 olvasó tagságának szünetelési okát vizsgálták. A négy hónap után 840 olvasó nem tért vissza, így a könyvtárhasználatot szüneteltetők 47,2 százalékát gyakorlatilag a könyvtárból kilépett olvasónak tekintették. Az említett okok (rangsorolva): elutazik; tanul; van otthon könyve; beteg; nem engedik a szülei (késedelmi díj, rossz tanulmányi eredmény miatt); nem ér rá; elköltözik; egyéb; nem találta a keresett könyvet.

1975-ben 36 könyvtárban 8811 olvasó tagságának szünetelését figyelték nyolc hónapig. Ez idő alatt a beiratkozott olvasók 27,8 százaléka szüneteltette látogatását, és a szünetelők 47,8 százaléka nem jött vissza. 1976-ban ellenőrző vizsgálattal megállapítottuk, hogy kik azok az olvasók, akik egy év elteltével sem tértek vissza a könyvtárakba. Ezt a 2699 gyermeket kilépett olvasónak tekintettük, arányuk az 1975-ben beiratkozottak 9,6, a könyvtárhasználatot szüneteltetőknek pedig 30,6 százaléka volt.

Ezek a számok arra figyelmeztetnek, hogy a gyermekolvasóknak több mint negyede hosszabb-rövidebb ideig szünetelteti a könyvtárba járást. Ezeknek egyharmada (a beiratkozott olvasók tizede) pedig gyakorlatilag megszünteti tagságát. Ez azt jelenti, hogy az elég nagy számú „kiöregedett” gyermekolvasó mellett még kb. az olvasók 10 százalékát a szervezés különféle módszereivel újra és újra meg kell nyerni, ha a könyvtár csak megtartani is akarja olvasóinak számát. Igen fontos feladat tehát az olvasóvá, a folyamatos könyvtárhasználóvá nevelés. Ennek érdekében kell a szünetelések csökkentésén fáradozni.

A szünetelések okai az 1975/76-ban kimaradt olvasók indokainak rangsorában: elutazik, nyaral; tanulnia kell; könyveket kapott, van otthon olvasnivalója; nem engedik a szülei; másik könyvtárba (felnőttbe) iratkozik; elköltöztek; késett, vagy késedelmé miatt perelték; beteg, kórházban van; iskolai könyvtárba jár; egyéb (nem szeret olvasni, sportol, nem ér rá, nem indokolta); csoporttal jár (napközi, osztály); nem találta meg a keresett könyvet.

Érdemes összevetni az indokok rangsorában bekövetkezett változást. Az 1958-as felmérés ideje nem esett iskolai szünetre, így ebben a „nyaral, elutazik” válasz természetesen nem szerepel. Viszont 1968-ban is és 1975-ben is a rangsor elejére került. Talán nem tűnik merészségnak feltételezni, hogy 1968 óta ennek az oknak a lényeges megnövekedését (28,8-ról 41,2 százalékra) az életmód megváltozása, az életszínvonal emelkedése magyarázza. A „tanulni kell” és a „nem engedik a szülei” okok egyaránt csökkenő irányzatot mutatnak, melyeket szinte egybe is lehet venni, hiszen melyik gyerek hagyja önként abba az olvasást a tanulást gátló tényezők közé. A „másik könyvtárba iratkozik” nem szerepelt a korábbi felmérések szempontjai között, most érdemesnek tartottuk, hogy ezt is megvizsgáljuk, hiszen ezek a gyerekek mint olvasók nem vesztek el (7,1 százalék). A „késett” és az „elköltözött” olvasók 1958-as viszonylag magas aránya (35,1 és 8,6 százalék) az 1956-os események következményeként, továbbgyűrűzéséként fogható fel. Az iskolai könyvtárak fejlődésével nőtt azoknak a száma, akik arra hívatkoztak, hogy az iskolai könyvtár látogatása miatt nem olvasnak a gyermekkönyvtárban (1,2-ről 2,4 százalékra). Tapasztalatunk szerint azonban, aki a közművelődési könyvtárból kimarad, az iskolai könyvtárban sem olvas.

Fel kell figyelnünk az osztályval vagy napközis csoporttal való kölcsönzés év végi elmaradására, mely eddig nem szerepelt okként. Az ilyen csoportos kölcsönzések — főként az alsó tagozatos korosztály esetében — egyre népszerűbbé válnak, így egy-egy csoport elmaradása nagyobb arányú végleges elmaradást eredményezhet. Ebben az esetben is a pedagógusok segíthetnek.

A vizsgálatból megállapítható, hogy a végleg eltávozott olvasók 56,9 százaléka nem sokkal korábban lett könyvtártag: a felmérés évében iratkozott be, illetve csak egy évig volt tagja a könyvtárnak.

*

Az itt közölt adatok a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatának egészére vonatkoznak, könyvtáranként természetesen nagy eltéréseket találhatunk. Mindenkinek a maga területén kell időnként vizsgálódnia, hogy a saját legfontosabb feladatait pontosan meghatározhassa. De mindenképpen figyelmet érdemel három dolog: az iskolákkal való kapcsolat elmélyítése, a demográfiai változások figyelemmel kísérése (hogy melyik korosztállyal kell különös gonddal foglalkozni), s végül — ami egyáltalán nem új tennivaló — az olvasókkal való egyéni foglalkozás általánosság és rendszeresség tétele.

Kerekes Pálné